

Dnia 3 stycznia 2022 r. minęło 80 lat od ogłoszenia przez władze Związku Radzieckiego amnestii dla obywateli Czechosłowacji, więzionych na terytorium sowieckim. Miało to miejsce 3 stycznia 1942 r., a wiązało się z decyzją o utworzeniu brygady czechosłowackiej w ZSRR. Z tej okazji Instytut Badań Reżimów Totalitarnych w Pradze we współpracy z Katedrą Cybernetyki Uniwersytetu Zachodnioczeskiego w Pilźnie oraz Państwową Służbą Archiwów Ukrainy opublikował on-line zbiór akt śledczych NKWD dotyczących tysiąca osób z około 8000 Czechosłowaków więzionych w obozach Gułagu.

Jest to pierwszy zestaw akt sowieckich służb specjalnych pozyskany w drodze systematycznej digitalizacji w Archiwum Państwowym Obwodu Zakarpackiego w Użhorodzie. Zespół nr 2558 zawiera akta śledcze NKWD dotyczące około 5500 osób, które w latach 1939–1941 uciekły z terenów okupowanych przez Niemcy i Węgry do Związku Radzieckiego, gdzie z kolei zostały aresztowane i skazani na trzy lub więcej lat łagru.

Omawiając prezentowany on-line zbiór dokumentów historyk z praskiego Instytutu Badań Reżimów Totalitarnych Adam Hradilek, jednocześnie szef prowadzonego programu, powiedział: „Opublikowane akta śledztw obejmują między innymi raporty z aresztowania, odciski palców, zdjęcia, protokoły z przesłuchań, zarzuty, wyroki, dokumenty o zwolnieniu z Gułagu, akta zgonów oraz decyzje o rehabilitacji. W aktach tych znajdują się również osobiste fotografie i dokumenty osób aresztowanych przez NKWD (...). Opublikowane dokumenty stanowią około jednej piątej akt dotyczących uchodźców czechosłowackich do ZSRR, które digitalizujemy i przetwarzamy”.

Czeskie starania o pozyskanie dokumentów sowieckich sił bezpieczeństwa poprzedzone były próbami odnalezienia i spisania życiorysów więzionych w ZSRR rodaków, co zaowocowało serią kilkudziesięciu wywiadów przeprowadzonych w latach 2008-2015. Systematyczną digitalizację akt w Archiwum Państwowym w Użhorodzie rozpoczęto na podstawie umowy zawartej w 2020 r. Zdigitalizowane pliki są stopniowo przetwarzane przez oprogramowanie opracowane na Wydziale Cybernetyki Uniwersytetu Zachodnioczeskiego w Pilźnie.

„Oprogramowanie to najpierw konwertuje zeskanowane dokumenty na tekst elektroniczny za pomocą metod OCR, a następnie umieszcza je w specjalnie zaprojektowanej bazie danych, umożliwiającej interaktywne wyszukiwanie słów lub krótkich fraz w języku czeskim i rosyjskim za pomocą graficznego interfejsu użytkownika”, wyjaśnia z kolei Jan Švec z Departamentu Cybernetyki tegoż Uniwersytetu. Oprogramowanie to będzie w pełni operacyjne do końca 2022 r., a rok potem nastąpi pełna digitalizacja dokumentów.

Cyfrowe archiwum dokumentów będzie stale uzupełniane o kolejne materiały. Po zakończeniu digitalizacji w Użhorodzie rozpoczęte zostaną prace w Centralnym Archiwum Państwowym Stowarzyszeń Obywatelskich Ukrainy w Kijowie, gdzie wstępne poszukiwania ujawniły już ponad dwieście akt śledczych dotyczących Czechów więzionych w obwodzie kijowskim. Z czasem do projektu powinny włączyć się archiwa państwowe obwodów lwowskiego, żytomierskiego, odeskiego i iwanofrankowskiego, w których znajdują się dokumenty dotyczące prześladowanych i rehabilitowanych obywateli Czechosłowacji oraz przedstawicieli mniejszości czeskiej.

Amnestia dla uwięzionych Czechosłowaków została wynegocjowana na początku 1942 r., gdy władze ZSRR podjęły decyzję o utworzeniu brygady czechosłowackiej. Stosowna rezolucja zawierała decyzję o przedterminowym zwolnieniu uwięzionych obywateli Czechosłowacji innych niż „osoby podejrzane o szpiegostwo przeciwko ZSRR”. Od 3 stycznia 1942 r. do końca 1944 r. zwolniono w wyniku amnestii około 5 tysięcy obywateli Czechosłowacji. W pierwszej fali zwolniono Czechów i czeskich Żydów, a w listopadzie 1942 r. udało się wynegocjować zwolnienie podkarpackich Ukraińców. Co najmniej 15% Czechosłowaków nie dożyło amnestii i zginęło w obozach.

Warunkiem zwolnienia było zgłoszenie się do czechosłowackiej jednostki wojskowej formującej się w Buzuluk w Rosji. Choć dawało to więźniom nadzieję na powrót do domu, część osób objętych amnestią zmarła jednak podczas transportu z obozu lub zaraz po przybyciu na miejsce, najczęściej z powodu licznych chorób i wyczerpania organizmu. Czechosłowacka brygada brała udział głównie w walkach na froncie wschodnim, ponosząc znaczne straty pod Sokołowem, na Przełęczy Dukielskiej i w innych krwawych bitwach.

Gromadzony cyfrowy zbiór będzie opisywał nie tylko losy tysięcy nieznanych dotąd ofiar sowieckich represji, ale także w dużej mierze będzie prezentował aktualną wiedzę na temat liczby internowanych w gułagu obywateli Czechosłowacji, ich rozmieszczenie w poszczególnych obozach, okoliczności śmierci oraz późniejsze losy tych, którzy przeżyli i zostali zwolnieni. Uzyskane dokumenty przyczynią się też do uczczenia ich pamięci.

Więcej:

[80 let od amnestie pro Čechoslováky vězněné v SSSR zveřejňujeme spisy NKVD](#)

[AMNESTIE PRO ČESKOSLOVENSKÉ OBČANY V SSSR V ROCE 1942](#)

Čechoslováci v Gulagu. [Dokumentace politických represí v Sovětském svazu](#)

[Sovětský kat s vlídnou tváří poslal Čechy do gulagů a na smrt. Pak ho popravili](#)

Wpisany przez Ivo Łaborewicz

niedziela, 16 stycznia 2022 20:23 - Poprawiony niedziela, 16 stycznia 2022 20:31

[Od charkovského procesu uplynulo 90 let. Historici odkrývají příběhy Čechů v sovětském gulagu](#)

oprac. Ivo Łaborewicz

AP Wrocław O/Jelenia Góra